

GAÁL BOTOND

ny.egyetemi tanár

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

bgaal@drk.hu

AZ ÚJ DEBRECENI EGYETEM NEGYEDSZÁZADOS JUBILEUMA ELŐZMÉNYEK

Absztrakt

A negyedszázados megemlékezés arra vonatkozik, hogy hivatalosan, tehát az állam által életbe léptetett törvények szerint mikortól működik újból *universitasként* a Debreceni Egyetem. Valójában 2000-ben történt meg az újra egyesülés, ezért ténylegesen most van itt az ideje az egységes Debreceni Egyetem újbóli létrejöttéről megemlékezni. Ezt megelőzően viszont már történtek olyan események, amelyek folytán egyenes út vezetett az egységes egyetem kialakulásához. De hova és mikorra tehetjük ennek a folyamatnak a kezdetét? Köthetjük-e időponthoz? Válaszunk: igen! Az is érdekes lehet bizonytalansággal, hogy ezeket a sorokat egy olyan valaki írja, aki kezdettől fogva részese volt és munkálója lehetett a városunkban különböző helyen működő „egyetemek” újbóli egymásra találásának.

Kulcsszavak: egyetemtörténet, integráció, Debreceni Egyetem, előzmények

Abstract

Keywords: university history, University of Debrecen, antecedents

A Debreceni Universitas előkészítési munkái nem voltak zökkenőmentesek, de ez természetes is. Aki már szervezett egyetemet, az tudja igazán, hogy mennyire szerteágazó ismerettel, életes tapasztalattal, tudományos felkészültséggel és színes fantáziával kell rendelkeznie annak, aki egy egyetem létrehozásába fog. Így volt ez a mi városunkban is, de nem torpantunk meg egy pillanatra sem, sőt a lehetőségekhez képest vittük, „cipeltük” az ügyet előre. Azért volt erre az egységesülésre szükség, mert a kommunista állam már 1940-es évek végén úgy döntött, hogy az egyetem egyes fakultásait külön választja. Az így keletkezett „rész-egyetemeket” nevezték aztán egyetemnek. Azért történt így, mert a kisebb részekből álló intézményeket mint új egységeket politikai és ideológiai szempontból könnyebben lehetett ellenőrizni, irányítani. Városunkban így lett különálló Debreceni Orvostudományi Egyetem (DOTE), Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) Bölcsészettudományi Karral (BTK) és Természettudományi Karral (TTK). A Református Hittudományi Kart megszüntetve, majd működését újból hivatalosan is elismerve, azt „visszaküldték” az ősi Debreceni Kollégiumba, ahol Debreceni Református Teológiai Akadémia (DRTA) néven tovább működhetett egyházi felsőoktatási intézményként. Mindez zajlott 1949-ben és 1950-ben. Városunkban már 1868-tól megkezdődött egy gazdasági intézet működése félfelsőfokon, majd felsőfokú szinten 1953-ban ez Mezőgazdasági Akadémiává alakult, 1962-ben pedig Mezőgazdaságtudományi Főiskolává, míg 1970-ben Debreceni Agrártudományi Egyetem néven egyetemi fokú intézménnyé léptették elő. Így Debrecenben már négy egyetemi rangú intézmény is működött. Időközben főiskolai rangot kapott a műszaki képzés 1972-től és a tanítóképzés pedig 1976-tól is. Ez a hat felsőfokú önálló intézmény így működött az ezredfordulóig. Történetük nagyon érdekes és bonyolult. Mi most az egyetemek sorsának alakulása felé vesszük az irányt és azt szeretnénk bemutatni, hogyan és milyen folyamaton keresztül vált a négy egyetem ismét klasszikus értelemben vett *universitas* intézménnyé, amelyben a tudományok

sokfélesége egységesen jelen van, miközben egymás hatását érvényesítve növekednek tudományosan elismert tekintélyé. Ez mikor és miként kezdődött Debrecenben? Hogyan teljesedett be? Ezt szeretnék most röviden fölvezetni.

I.

Helyzetkép a Debreceni Egyetem fennállásának 75. évfordulóján

E bevezető megjegyzések és magyarázat után következő beszéd egy igen gondosan megszervezett ünnepi környezetben hangzott el a Debreceni Egyetem aulájában 1988. szeptember 29-én. Akkor még nem volt egységes egyetem, az egykori karok külön egyetemenként működtek, a központi épület a Kossuth Lajos Tudományegyetemhez (KLTE) tartozott. Ennek rektora Daróczy Zoltán matematikus professzor volt, aki a Református Gimnázium diákjaként 1956-ban érettségizett. Ő szervezte a 75 éves jubileumi alkalmat és az volt a határozott kérése, hogy az egykor egységes egyetemből kivált fakultások nevében az utódintézmények feltétlenül mondjanak köszöntő szavakat. Természetesen számos külföldi és hazai egyetem kapott fölkérést köszöntő mondására, maximum 5 percen. Így kerültem én is a köszöntők sorába. A Debreceni Egyetem 1912-ben jött létre törvényileg és 1914-ben kezdte el munkáját, ezért Daróczy Zoltán rektor egy „köztes” időpontot választva jelölte ki a 75 éves jubileumi ünnepséget.

Az aula teljesen megtelt, rengetegen álltak körben és az ajtóknál. A külön meghívott vendégek sorában ott voltak a városi, megyei tanácselnökök, párttitkárok, a minisztériumok képviselői, a református püspökök, és még megannyi rangos személy. Ők a közönséggel szemben, az ún. presbiteri sorokban ültek a főasztaltól jobbra és balra. Mi, a köszöntőt mondó személyek nem a presbiteri sorokban ültünk, hanem az ablak oldalában, elől, külön székeken. A mikrofon állványa is e csoport előtt volt elhelyezve. Először az Európai Egyetemek Szövetségének elnöke, majd a Magyar Rektori Konferencia elnöke szólt, az én beszédem volt az utolsó. Valamennyien viselték a saját egyetemük díszöltözetét és jellegzetes jelvényét, a láncot. Én is viseltem a Debreceni Református Teológiai Akadémia ún. dékáni láncát. Nálunk azért hívták dékáni láncnak, a vezetőt pedig dékánnak, mert a Református Teológiai Kart ugyan 1950-ben megfosztották az egyetemi fakultás rangjától, de a teológus professzorok mindig is az egyetem karának tekintették magukat. Általában rendszeren megfogalmazott, de szokványos beszédek hangzottak el, csak egy-két esetben tettek hitet némelyek a szocialista társadalmi rendszer mellett. Mindenkit megtapsoltak. Végül az én beszédemre is sor került, amely abban a környezetben meglehetősen eltért a többitől, mert a 75 esztendő jubileumot összekötöttem a Kollégium 450 évével. A beszédemet olyan vastaps követte, amely nem akart szünni. A nagyszámú közönség felállt. Ez számomra meglepetés volt. A rektor hiába emelkedett szólásra, a taps miatt ez lehetetlen volt. Amikor a taps lassan alábbhagyva megszűnt és végre a rektor szóhoz jutott, Daróczy Zoltán csak ennyit mondott: „*most látom igazából, hogy Debrecenben nem szűnt meg az universitas-gondolat!*” Erre újból nagy taps keletkezett, vastappsal. Olyan volt a hangulat, mintha egy békés, spontán forradalmi eseménynek lehettünk volna a szemtanúi. A résztvevők valószínűleg az én beszédemben találtak olyan gondolatokat, amely elütött a többitől és felhevítette az érzelmeket. A gondolatok és érzelmek kifejezésére pedig abban az egyetemi ünnepi környezetben a hosszantartó vastaps bizonyult a legalkalmasabbnak. Ez a közönség jobbára professzorokból, oktatókból és hallgatókból állt, valamint vendégekből. Köztük is a még létező MSZMP párttitkáraiból. Engem nagyon sokan ismertek. Sokan tanáraink voltak a matematika és fizika szakon, mások pedig diáktársaim. Igazából ezzel az ünnepel kezdődött meg Debrecenben az ún. UNIVERSITAS szervezése, melyet az ünnepség utáni díszében elhangzott köszöntőkből, beszédekből is lehetett érezni. A nekem elmondott véleményekből világosan látszott, hogy a Debreceni Universitas létrejöttének kezdetét az 1988. szeptember 29-i ünnepséghez lehet kötni. Ezt követően országsszerte rövidesen megkezdődtek az egységes egyetemek visszaállításának munkálatai. Beszédem eredeti szövegét szívesen teszem közzé.

II.

A „Református Teológiai Fakultás” köszöntője

Magnifice Rector!

Igen tisztelt Egyetemi Tanácsülés!

A jubileumi évek száma rendesen megbízható mértéke az ünnepelt intézmény jelentőségének. A Debreceni Egyetemre gondolva, a 75 év kultúrtörténeti valósága, mélyen benne gyökerezve a Református Kollégium 450 éves múltjában, mindenkit tiszteletteljes főhajtásra indít. Ami személy szerint engem illet, nem tudok csupán kívülállóként szólni, hiszen büszkeséggel és hálával mondhatom el, hogy az első diplomámat ezen az egyetemen szereztem matematika-fizika szakon. Ezt követően teológiát tanultam a Debreceni Református Teológiai Akadémián, majd peregrinus diákokseinkhez hasonlóan a skóciai Edinburgh egyetemének Teológiai Fakultásán fejeztem be a stúdiumokat. Így állok most itt ez ünnepi tanácsülés előtt az ősi Debreceni Kollégium, s benne a Teológiai Akadémiája, az innen kivált egykori egyetemi rangú fakultás nevében. Ezért különös öröm számomra, hogy éppen én köszönhetem jubiláló tudományegyetemünket.

A múlt öröksége, tanulsága, a jelen nagyszerűsége és öröme, nem különben a jövő felé irányuló reménység, bizodalom van most jelen itt egyszerre. Gondolatainkat inkább lefoglalja az emlékezés, kiváltképpen pedig az a nagy kérdés: miben áll ennek az egyetemnek és az örökhagyó Debreceni Kollégiumnak a legértékesebb és legszebb öröksége? – Őseink azt vallották, hogy minden kultúrát két irányban kell szolgálni. Az egyik irány az ismeretterjesztés, vagyis a tudás közvetítése, a másik pedig az erkölcsi, társadalmi, gazdasági, jogi értékek felmutatása, kimunkálása. Más szóval, hozzásegíteni az embert, hogy az őt körülvevő világot meghódítsa, a hozzá méltó életet megtalálja, hogy a nagy erkölcsi, lelki, társadalmi, jogi értékeket kiemelje a világból, s áttegye azt az erény, a lelkiismeret, a szorgalom, a bátorság, a jellem, az igazságosság és a szeretet gyakorlatába. Ez a küldetéstudat eredményezte azt, hogy a Debreceni Református Kollégium diákjai mindig a nép fiai közül kerültek ki, s az évekig tartó itteni és külföldi tanulmányaik után a nép közé tértek vissza, hogy szórják gazdagon szellemi kincseiket. Egy örökérvényű tanítást indítottak útjára ezzel: a népek jövődjére nem a fegyverek hatalmán nyugszik, hanem a kultúrán!

A nagy történelmi református kollégiumok az európai kultúra végvárai voltak és európai mértékkel mértek, mégsem járt nekik az egyetemi rang. Pedig tudjuk, hogy szellemi színvonaluk megannyiszor érdemessé tette volna őket arra, legalább is a debrecenit, hogy elnyerjék az *universitas* címet. De mert elítélték – forradalmi módon hazánkban először – az igazságtalan jobbágyrendszert, és részt vettek ez országút szélére vetett ország minden függetlenségi mozgalmában, nekik nem járt az egyetemi rang. Hazájukkal és népükkel együtt érző, küzdő, szenvedő tudós matematikusok, fizikusok, botanikusok, orvosok, történészek, filológusok, teológusok dolgoztak és tanítottak ebben a városban az *universitas* színvonalán, s tették azt, amit tenniük kellett az ünnepelt 75 esztendőnél sokkal előbb. Nekünk, debrecenieknél a szívünkbe van írva, hogy nem csupán a 75 éves születésnapot ünnepeljük most, hanem egy hosszú, olykor megalázó, de mégis hőiesen szép küzdelemnek az eredményét, a már rég kiérdemelt egyetemmé alakulásnak a győzelmi napját! Legyen ez az intézmény további századokon át tűzhelye, kohója, műhelye, gyümölcsöskertje tudós nemzedékeknek, nemes jellemeknek, jobb magyarságnak, szentebb jövődőknek!

Collegium Reformatorum Debrecenense salutes plurimas dicit!

Debrecen, 1988. szeptember 29.

Dr. Gaál Botond
a Református Teológiai Akadémia
dékánja,
a Debreceni Református Kollégium
főigazgatója

III.

Záró gondolatok, megjegyzések

Ez volt az az elhíresült beszéd a KLTE Aulájában, amely aztán „gyűjtőbeszédként” hatott és ezzel indult el útjára az UNIVERSITÁSOK létrehívása az egész országban. Én magam egyszerű, őszinte, szívből jövő köszöntőbeszédnek gondoltam a fent olvasható szöveget, és egyáltalán nem szántam gyűjtőbeszédnek, de azzá vált. Itt Debrecenben nyomban elindult egy mozgalom az egységes egyetemek visszaállítása céljából, és ez elhatott hazánk minden egyetemére, sőt áthatotta az egyetemek szemléletét. Ne felejtjük el, ekkor még javában megvolt a kommunista ideológiával áthatott társadalmi rendszer, amely jól tükröződött a KLTE ünnepségén is, amikor az ún. *presbiteri székekben* még együtt ültek a városi és megyei párttitkárok, a kommunista városvezetők, a tiszántúli református püspökök, és onnan nézve szembesültek egy egészen más egyetemi hangulattal, annak nagyon is érzékelhető kinyilvánításával az akkor ünnepelni összegyűjt debreceni egyetemi oktatók és hallgatók részéről. A hangulat felfokozott volt! A korábbi ideologikus és megosztó politikai felfogás helyett ekkor fakadt meg egy másféle szemlélet Debrecenben, melynek folytán hazánkban elindult az UNIVERSITÁSOK újra alapítása. Dátum szerint ezt 1988. szeptember 29-i időponthoz köthetjük.

Debrecenben aztán meglehetősen lendülettel folytak az események, az *universitas* szellemisége áthatotta a várost és valamennyi felsőfokú intézményét. Olyannyira közös akarattal viseltetett mindenki az egységes egyetem visszaállítása dolgában, hogy 1991. június 22-én ezt a közös szándékot a Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád jelenlétében és aláírásával együttesen kívánták megpecsételni. A Debreceni Universitas ún. Alapító Okiratát a köztársasági elnök mellett ünnepélyesen írták alá a Kossuth Lajos Tudományegyetem, a Debreceni Orvostudományi Egyetem, a Debreceni Agrártudományi Egyetem, a Debreceni Református Teológiai Akadémia és az MTA Debreceni Atommagkutató Intézet vezetői. Ezt követően az akkori törvényadta lehetőségeken belül mint Egyesülés jöhetett létre az Universitas, amelynek igazgatóját vagy pontosabban Igazgatótanácsának tagjait és elnökét évenként váltva adták az egyes intézmények. E sorok írója az 1994/1995. tanévben töltötte be a Debreceni Universitas elnöki tisztét. A Debreceni Református Teológiai Akadémia mint alapító fakultás is készült visszatérni a Magyar Parlament XXXVI. törvénycikkével 1912-ben létesített Debreceni Egyetem fakultásai közé, mert ezzel az ősi Debreceni Református Kollégium történelmi örökségét és küldetését vállalta föl. 2000-ben a Magyar Országgyűlés megalkotta az Universitasok létrehívásához szükséges törvényt, de sajnálattal kellett tudomásul vennünk, hogy a DRTA fenntartója, a Tiszántúli Református Egyházkerület nevében Bölcskei Gusztáv püspök nem írta alá az egységes Debreceni Egyetembe való belépésünket. Ez számomra nagyon nagy csalódás volt, mert a debreceni egyetemek nagyon várták a belépésünket. A nemleges hozzáállás indokait nem ismerem. Mi, a Debreceni Universitas Igazgatótanácsának tagjai úgy terveztük, hogy a DRTA újból egyetemi fakultás lesz és a Debreceni Egyetem ezt a Református Hittudományi Kart elhelyezi az ősi Kollégium épületében, tehát ugyanoda, ahol most is működik, biztosítva számára a többi fakultással egyenlő mértékű juttatást és fenntartási hozzájárulást. Meg vagyok győződve arról, hogy a Tiszántúli Református Egyházkerület részéről rossz döntés született, mert az egységes Debreceni Egyetem keretein belül az új Hittudományi Kar méltóképpen betöltötte volna történelmi küldetését. Az viszont örömmel tölt el, hogy magyar hazánkban az universitas-mozgalom, s ezáltal az egységes egyetemek 21.

századi kifejlődése innen, Debrecenből indult el útjára az Ősi Kollégium fennállásának 450. évében. Az universitas-gondolat ugyanis itt hangzott el először Daróczy Zoltán rektortól. Annak pedig különösen is örvendek, hogy az én őszinte, egyszerű, rövidke beszédem a jelenlévők szívében lángra lobbantotta egy természetes mozgalom szikráját, s ennek a lángja még ma is ég. A Debreceni Egyetem immár tizenöt karral működik a negyedszázados jubileuma idején.